

4 Методика для диагностики учебной мотивации студентов (А.А. Реан и В.А. Якунин, модификация Н.Ц. Бадмаевой) / Бадмаева Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: Монография. – Улан-Удэ, 2004. – 280 с.

5 Панфилова А.П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности : Учебное пособие. – 2-е издание. – СПб. : Знание, 2004. – 495 с.

6 Психологические тесты / сост. С. Касьянов. – М.: Эксмо, 2006. – 608 с.

7 Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом : Учеб. для студентов вузов. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 285 с.

8 Федосеев В.Н., Капустин С.Н. Управление персоналом организации. Учебное пособие. – М.: Экзамен, 2003. – 368 с.

ТҮЙІН

Жаңа заман талаптарына сай педагогикалық технологияларды іздеу барысында интерактивті оқыту термині пайда болды. Интерактивті оқыту оқу аудиториясын өзгеше ұйымдастыруды көздейді. Интерактивті оқыту танымдық қызметті ұйымдастыруда арнайы формаларды қолдануды талап етеді және нақты әрі күтілетін мақсаттарды қояды, мысалы, оқыту үрдісін нәтижелі жасайтын студенттердің өзара оқу жүйесіне араласуын және оқытудың ыңғайлы жағдайын жасайды.

RESUME

Interactive learning involves a peculiar organization of audience. Interactive learning requires special forms of organization of cognitive activity and puts very specific and expected objectives, for example, creating a comfortable learning environment and the inclusion of all students in the educational interaction that makes the process of learning productive.

ӘЖК 323:378

Г. К. Кабулова, аға оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ., ҚР

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация

Ғылыми мақала мазмұнында қазіргі студент жастардың бәсекелестікке қабілетін дамытатын қарым-қатынас мәдениеті мәселелері қарастырылған. Студент жастардың қарым-қатынас мәселесі – қазіргі қоғамдағы өзекті зерттеу нысандарының бірі. Ұлттық қарым-қатынас мәдениетінің даму және қалыптасу тенденциясы, оны ұлттық рухани дәстүрлер негізінде қалыптастыру жастар тәрбиесіндегі басты қағида.

Түйін сөздер: ұлттық тәрбие, қарым-қатынас, студент, ұлттық қарым-қатынас.

Халықтық тәлім-тәрбие үрдісінен бастау алатын қарым-қатынас мәдениеті студент жастарға тәрбие беруде, олардың азаматтық тұлғасын қалыптастыруда маңызды орын алатыны сөзсіз. Студент – қазіргі заманымыздың көшбасшысы, ортаның қоғамдағы орнын айқын табуға, болашақ дамудың бағыт-бағдарын жүйелі тани білуге ұмытылатын мәдениетті тұлға.

Студенттің адамдық болмысын айқындайтын, кәсіби шеберлігін көрсететін ұлттық рухымыз – сыйластық, құрметтеу, жанашырлық мәдениеттіліктің басты шарты. .

Қазіргі қоғам алдындағы студент жастардың оқу ізденісіне құлшынысын ояту мен ортадағы беделін көтеру жолында ұлттық рухани қазынаны қарым-қатынасынан бөлек қарастыруға болмайды. Жас адам бойындағы ғылым мен білімге деген құлшыныс студент пен

оқытушы арасындағы қарым-қатынасты көрсетеді.

Студентті тұлға ретінде төмендегідей үш жағынан сипаттауға болады:

1. Психологиялық жағынан тұлға қасиеттерінің өзара бірлігін көрсетеді, яғни, темперамент, мінез, қабілеттің бірлікте дамуы, психологиялық жағдай және пайымдаулардың дамуға әсер етуін көрсетеді. Сондықтан жеке студентті зерттеу барысында әр адамның өзіндік ерекшелігін, оның психологиялық жағдайы мен қасиетін ескеруді түсіндіреді.

2. Әлеуметтік тұрғыда, студенттің белгілі бір әлеуметтік топқа, ұлтқа, жататындығына байланысты туындайтын қоғамдық қатынастар және оның мәнін түсінуі, байланысы мен орны қарастырылады.

3. Биологиялық тұрғыда, студенттің жоғары жүйке қызметінің типін, анализаторлардың құрылысын, шартсыз рефлекстердің, инстинкттерінің, физикалық күшін және т.б. ерекшеліктерін қарастырады. Биологиялық даму тұқым қуалаушылық және туа біткен нышандарға байланысты болғанымен, ол белгілі бір жағдайларда өмір сүру шарттарына байланысты өзгеруі мүмкін.

Тұлға ретінде студенттің мұндай қырларын зерттеу оның білім сапасы мен психологиялық мүмкіндіктерін, жас және тұлғалық ерекшеліктерін ашуға көмектеседі.

Студенттің жас кезеңі биологиялық, психологиялық, әлеуметтік дамуға негізделген, адамның ең жоғарғы нәтижеге қол жеткізетін шағы болып табылады.

Егер студентті жеке тұлға ретінде зерттейтін болсақ, бұл адамгершілік және эстетикалық сезімдердің белсенді даму кезеңі, адам мінезінің қалыптасу және орнығу кезеңі, ең негізгісі, адам бойында азаматтық, кәсіби, еңбек және т.б. әлеуметтік рольдердің берік қалыптасатын кезеңі болып табылады.

Студент тұлғасына катысты зерттеулерде оның ішкі дүниесінің карама-қайшылықтары, өз ерекшеліктерін табудағы және жоғары мәдениетті жеке тұлғаны қалыптастырудағы қиыншылықтары болатындығы атап көрсетіледі.

Студенттік кезең – интеллектуалдық және дене дамуына әсер ететін көптеген факторлардың пайда болуымен де ерекшеленеді. Бір жағынан, дамылсыз артып келе жатқан шығармашылық мүмкіндіктер, интеллектуалдық және дене күштерінің дамуы студенттің сыртқы бейнесінің өзгеріске түсуімен қатар келеді. Студенттік кезеңнің ерекше әлеуметтік жас мөлшері ретінде 17-ден 25-ке дейінгі аралығы алынады. Бұл жас кезеңінде тұлға зерделік, динамикалық өзгерістеріне байланысты өзгеріп отырады. Сол себепті, оқу-тәрбие жұмыстарының қандай формалары болса да осы ерекшеліктерді есепке алуды қажет етеді.

Жоғары мектеп жасынан студенттік кезеңге өту кезеңі қиыншылықтарға және дағдылы өмірлік қатынастарды өзгертуге әкеледі. Бұл қайшылықтар әлеуметтік-психологиялық сипатқа ие болады. Оған студенттің интеллектуалдық және дене күшінің шарықтауы, оның өспелі қажеттілігін қанағаттандырудағы уақытының жетіспеуі мен экономикалық мүмкіндіктерінің шектеулілігі арасындағы қайшылықты жатқызуға болады. Студенттік кезеңдегі өз бетімен жасалатын әрекеттер нақты практикалық сипатқа ие болады. Бір жағынан, теориялық білімдер практикалық сабақтарда пайдалану арқылы тексерістен өтсе, екінші жағынан абстракцияланған теория жүзіндегі білімнің практикада, күнделікті өмірде, тіпті тұрмыста қажеттілігі анықталады.

Студенттік кезеңде ізденімпаздыққа, идеал мен шындыққа талпыныс жоғары болады және жеке көзқарастардың қалыптасуы аяқталып, ақыл-ой мен мінезді бағыттау деңгейіне жетеді. Сондай-ақ, бұл кезең интеллектуалдық және дене дамуына әсер ететін көптеген факторлардың пайда болуымен ерекшеленеді. Психологтардың дәлелдеуінше, жалпы интеллектуалдық дамудың жеделдеу кезеңі 19-26 жас аралығына сәйкес келеді.

Әлеуметтік-психологиялық жағынан алғанда студенттер қауымы жоғары білім деңгейін қажетсінуімен, мәдени белсенділігімен және танымдық әрекетінің жоғарылығымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, студенттер қауымы – әлеуметтік белсенділігі жоғары, интеллектуалдық және әлеуметтік кемелденуі үйлесімді сәйкестірілген топ болып табылады. Студенттердің осы ерекшелігі негізінде оқытушының оған педагогикалық пікірталастағы тең әріптесі, қызығушылығы мол тұлға ретіндегі көзқарасы болуы керек.

Студент оқу қызметінің субъектісі ретінде көрінеді және екі түрді мотивация – табыс мотивациясы мен танымдық мотивациясы арқылы анықталады. Табыс мотивациясы – адамның оқу-танымдық қызметінің негізі болып табылады және оның табиғатына сәйкес келеді,

студенттер мен оқытушылардың дұрыс қарым-қатынасы ахуалында дамиды. Табыс мотивациясы оқытуда танымды және кәсіби мотивацияға бағынады.

Жоғары білім алу барысында еңбек және кәсіби қызметтің берік негізі қаланады. Оқу барысында меңгерілген білім, білік, таным- оқу қызметінің пәні ретінде емес, кәсіби қызмет құралы ретінде көрінеді. Оқу субъектісі болып табылатын студенттердің маңызды көрсеткіші ретінде оның оқудың барлық түрлері мен формаларын орындай білуін айтуға болады.

Тәжірибе көрсеткеніндей, жастарды тәрбиелеуде жоғары жетістікке тек *оқыту мен тәрбие бірлігі* арқылы ғана қол жеткізуге болады, сондықтан оқытушыларға оқыту процесін өткізуге дайындалумен қатар, студенттерді тәрбиелеуде өзінің жеке тәсілдерін қалыптастыру маңызды фактор болып табылады. Жастардың қызығушылығы қазіргі ғылым мен техниканың өркендеуінің арқасында шексіз ақпараттар көлемінің өсу себебімен күрделеніп келеді, сол себепті, студенттерге қойылатын талап та әртүрлі. Дегенмен, осы талаптардың негізгісі тәрбие, оқу үлгерімі және қоғамдық жұмысты ұштастыру болып табылады.

Студенттердің ғылыми тұжырымдары, батыл пікірлері, олардың ғылыми өсуіне, моралдық бейнесіне, білім алуы мен қоғамдық жұмысына, өндірістік тәжірибесі және т.б. міндеттеріне қатысты екендігін әрбір оқытушы ескеруі керек.

Бірінші курстарда жас адамның оқуға, болашақ мамандыққа деген көзқарасы қалыптасады, өзін-өзі тану белсенділігі артады. Болашақ маманның тұлғалық қалыптасуы басталады. Осы жағдайда студент бейімделудің екі жағын меңгереді: білім алу және әлеуметтік-психологиялық бейімделу. Бірінші жағы – оқу үдерісінің сипатына, мазмұнына, жағдайына, ұйымдастырылуына бейімделу болса, екінші жағы – академиялық топқа және қарым-қатынасқа бейімделуі, жеке мінез-құлық стилі мен жолдастарымен қатынасын қалыптастыруы.

Студенттік шақтың психологиясын терең игеру оқытушыларға әр студентті жеке тәрбиелеу мен олардың ғылымға деген құштарлығын ынталандыру мәселелерін шешуде қажетті педагогикалық құрал болып табылады. Сабәққа дайындалу барысында оқытушы студенттік аудиторияның ерекшелігін, студенттердің білім деңгейін, оқу курсы, өз бетімен жұмыс жасау мүмкіндіктерін, практикалық тәжірибесін, кәсіби жұмысының сипатын т.б. шарттарды ескеруі керек. Студенттік аудиторияның ерекшеліктерін білу барлық оқу үдерісі барысында бірте-бірте жинақталады.

Мұның барлығы студент топтарындағы тәлімгер «куратор» ролінің маңыздылығын көрсетеді. Төменгі курс кураторларының міндеттерінің бірі – ұжымды құру, өз бетімен жұмыстың тиімді әдістеріне баулуға арналған әртүрлі оқыту түрлерін ұйымдастыру және студенттің ағымдағы оқу әрекетіне бақылау жүргізу болып табылады.

Студенттердің бейімделуі көп жағдайда 1-ші оқу жылынан кейін, яғни екінші оқу семестрінің аяғында және үшінші оқу семестрінің басында аяқталады. Студенттің тұлға ретінде дамуының әр курста өзіндік ерекшеліктері бар. 1-ші курс – бейімделу кезеңі, ал 2-курс – ынталы оқу кезеңі. Бұл кезде кең мәдени сұраныс пен қажеттіліктердің қалыптасуы орын алады. Үшінші курс көп жағдайда маманданудың басталуымен, ғылыми жұмысқа терең қызығушылық танытумен, сондай-ақ жан-жақты қызығушылық аясының болуымен байланысты. Соңғы курстарда болашақ мамандығымен оқу-өндірістік практика барысында практикалық тұрғыда терең танысу, өмірлік құндылықтардың көпшілігін қайта бағалау және болашақ қызметінің практикалық жағына мән беру, студенттік өмірдің ұжымдық түрінен біртіндеп арылу жүзеге асырылады.

Студентке әлеуметтік толысқан тұлға және ғылыми көзқарастар иегері ретінде қарау адамның дүниеге көзқарасын ғана емес, өміріндегі өз орнына деген көзқарасын да ескеруі қажет. Басқа созбен айтқанда, студент көзқарасының қалыптасуы, өзін белгілі бір қоғамдық құндылық иесі және әлеуметтік пайдалы тұлға екенін сезінуді білдіреді.

Олай болса, мемлекеттің одан әрі өркендеуінің негізгі тұтқасы болатын демократиялық қоғамды құратын парасатты және білімді студент тұлғасын дайындауда ұлттық тәлім-тәрбиенің атқаратын маңызы зор екені сөзсіз.

Озық жетістіктерге негізделген білім нәрімен қатар, ұлттық тәрбие құндылықтарын бойына сіңірген ұрпақ қана ұлт тағдырын терең таразылап, болашағын барынша болжайтын қоғам сұраныстарына жауап беретін әлеуметтенген тұлға ретінде танылатыны анық. Бұл

тұрғыда ұрпақтың ұлттық тәрбиесін жаһандық деңгейге көтеру, оны әлемдік деңгейде еркін насихаттау қажеттілігі туындайды.

Ұлттық тәлім-тәрбиемен қатар әлемдік тәрбиенің озық үлгілерінің тағылымы тәрбиедегі басты қажеттілік. Студент үшін басты қарым-қатынас - шығармашылық ізденісін дамыту. Шығармашылық ізденіс әрбір адамды қанаттандырады, жаңа биіктерге көтереді, өз-өзіне деген сенімдерін арттырады. Шетел ғалымы Н.С. Лейтес қабілетке қажеттілікті былай түсіндіреді: «Іс-әрекеттің белгілі бір түрінде жетістіктерге жеткізетін - психологиялық қасиет». Адам өз-өзін тәрбиелеу, жетілдіру, білімін үнемі шыңдап отыру арқылы жоғары нәтижеге жетеді. Бұл бағытта акмеологиялық адамның шығармашылық қабілетінің даму заңдылықтарын зерттеудің мына бағыттарын қарастыруға болады:

- адамның кәсіби-шығармашылық шыңына жетудің жолдары мен ортасын анықтау;
- орта және жоғары білім алу барысында тұлғаның өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі дәлелдей алуы үшін оқыту мен тәрбиенің әдістері, мақсаты, құралдары, жағдайы қалай болу керектігін айқындау;

- студенттің өзін-өзі дамыта алатынын дәлелдей алуы үшін жоғары деңгейлі маманның кәсіби және жеке **қабілеттерінің** шеберлігін көрсетуі. Аталған **ҒЫЛЫМ** саласының болашағы – жастардың адамдық тұлғасы мен рухани жан дүниесін дамытуға, қарым-қатынас мәдениетін көтеруге маңыздылығымен құнды. Қазіргі қоғамға **іскерлік** пен табандылық, тіл табыса білу өнері мен еңбекқорлық қажет. **Әлеуметтік-тұрмыстық** қарым-қатынаста тілдесе білудің мәні мен өзіндік ерекшеліктері де жоқ емес. Атап кетсек:

- әлеуметтік-тұрмыстық қатынастағы сөйлеудің рөлі;
- іскерлік қарым-қатынаста қолданылатын сөздердің студент қауымы үшін мәнділігі;
- отбасы ортасындағы жастардың сөйлеуі, өзін-өзі ұстау мәдениеті;
- студенттердің өзара сөйлесу мәдениеті, қарым-қатынастағы сыйластық, ізеттілік тәлімі;
- студенттердің оқытушылармен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруы, білім алуға жауапкершілік талаптарын сақтай білуі.

Әр халықтың қарым-қатынас мәдениетінде өзіндік педагогикасы, ұлттық тәлім-тәрбиесі, салт-дәстүр тағылымы бар. Сол деңгейде болашақ жастардың отаншылдығын, патриотизмін, азаматтық дүниесін сақтай білу үшін туған елін қадірлеу мәдениетін қалыптастырудың маңызы зор.

Қарым-қатынас психологиясында адамды индивид деп тануда тұлғаның кісілік қасиеттерін дамыту үшін орта тәрбиесінің орны ерекше екені сөзсіз.

Мектепке келген немесе басқа да кәсіптерге жұмысқа орналасқан жастардың әр түрлі қарым-қатынастағы ортасы болатыны белгілі.

Студенттік топтардың қоғамдағы орнын айқындау жастардың тұрмыстық - әлеуметтік проблемаларды шешуге араласуынан басталады. «Ұжым өнегесі, қоғамдық пікір - адам психологиясын қалыптастырудағы қуатты факторлардың бірі. Ол қоғамдық сананың сипатымен белгіленетін жұртшылық пікірі, адам мен қоғам арасындағы қатынастарды реттеп отыратын әлеуметтік күш». Яғни, жеке тұлғасының қалыптасуына қоғамдық пікір, әлеуметтік топтардың оны қарым-қатынасқа тәрбиелеудегі маңызымен құнды.

Ұжымдық қарым-қатынас пен мәдениет негіздерін игеруде халықтық педагогиканың орны ерекше. Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан қарым-қатынас мәдениетінде адам өмірінің кезеңдерінің мәнді болуына ерекше қараған. Әсіресе, адамның негізгі өмірінің бірі – жастық шақ, яғни, студенттік кезеңнің басталу шағы.

Қарым-қатынас мәдениетіндегі студент жастардың тағы бір тағылым алар ортасы – өнер мен кәсіп арқылы өмірдегі адамдық қарым-қатынасты игеруі. Студенттің болашағы іскерлік қарым-қатынаспен ерекшеленеді. Қай мамандықта болмасын, адамдық нормаға негізделген тәлім-тәрбиеден, халықтық сыйластық мәдениетінен өнеге алады.

Халықтық тағылымға негізделген қарым-қатынасты жан-жақты тану – студенттің қалыптасу деңгейінің алғы шарты. Студенттің мәдениеті – қарым-қатынас арқылы дамитын үздіксіз процесс. Қорыта келе айтарымыз, студент жастардың қоғам алдындағы адамдық тұлғасын көтеру үшін ең әуелі қарым-қатынас мәдениетіне басты назар аудару қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Захарова А.В., Лисина Г.И. Некоторые психолого-педагогические аспекты самостоятельной работы студента // Психологические и педагогические основы обучения студентов. – М., 1977. – С. 19-27.
- 2 Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний – М. 1984. – 344 с.
- 3 Ляудис В.Я. (ред.) Формирование учебной деятельности студентов. –М. –1989. – 240 с.
- 4 Әл-Фараби «Философиялық трактаттар». – Алматы, «Ғылым». – 1973. – 220 б.
- 5 Алтынсарин Ы. «Педагогикалық мұралары». – Алматы, «Рауан» баспасы, 1991. – 180 б.
- 6 Тәжібаев Т. «Жастарды тәрбиелеу туралы». – Алматы, «Жазушы», 1954.
- 7 Найзағараева Е., Асылбекова М. Мәдениеттану : Оқу құралы. – Алматы, ТОО «Влада», 2003. – 103 б.
- 8 Габбасов С. «Ізгілік әліппесі». I-кітап. – Алматы, «Жазушы». 1991.

РЕЗЮМЕ

В статье затронута проблема культуры общения при формировании конкурентоспособности студентов. Взаимоотношения среди молодежи – актуальная научная проблема современного социального общества. С этой точки зрения развитие и тенденции формирования культуры национального взаимоотношения, продолжение его в духе национальных традиций являются главными принципами воспитания молодежи.

RESUME

The problem of national education in the context of culture seems to be one of the most important and topical problems nowadays. The given article teaches students to keep national traditions and culture. The national character studies within the frames of psycholinguistics are directed toward the multi-measured cultural analysis on purpose to discover specific peculiarities of spiritual values, behavior ethnic stereotypes.